



Laste osaluse hindamisvahend

Näidikud selle kohta, kuidas edendatakse laste ja alla 18-aastaste noorte õigust rääkida kaasa kõiges, mis neid puudutab

Euroopa Nõukogu lapse õiguste talitus ja noorsoo osakond

*Koostajad: Anne Crowley, ja Gerison Lansdown, Helen Stalford
Veebruar 2016*

Sissejuhatus

Käesolev hindamisvahend annab konkreetseid ja mõõdetavaid näidikuid, mille abil saavad Euroopa Nõukogu liikmesriigid mõõta, kuidas on edenenud *Ministrite Komitee soovitus nr CM/Rec(2012)2 liikmesriikidele alla 18-aastaste noorte ja laste osaluse kohta* täitmine. Ministrite komitee soovitus tunnustab ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklit 12 (lapse arvamuse austamine) nii põhiõigusena kui ÜRO lapse õiguste konventsiooni üldpõhimõttena. Samuti rõhutatakse ministrite komitee soovitusel, et artiklit 12 tuleb pidada silmas kõigi ülejäänud lapse õiguste tagamise puhul. Lapse osalusõigus seondub

- lapse õigusega võrdsele kohtlemisele (artikkel 2)
- lapseõigusega elule, ellujäämisele ja arengule (artikkel 6)
- lapse õigusega sellele, et lähtutakse tema huvidest (artikkel 3)
- lapse õigusega saada vanematelt suunamist ja juhendamist vastavalt lapse arenevatele võimetele (artikkel 5)
- lapse väljendusvabadusega (artikkel 13)
- lapse ühinemisvabadusega (artikkel 15)
- lapse teabeõigusega (artikkel 17).

Ministrite komitee soovitus defineerib osaluse järgmiselt: *„osalus“ on olukord, kus inimestel on individuaalselt ja rühmadena õigus, vahendid, ruum, võimalus ja vajadusel tugi oma vaadete vabaks väljendamiseks, ära kuulatud olemiseks ja neid puudutavate otsuste langetamiseks oma panuse andmiseks ning kus nende vaadetele omistatakse vastavalt nende vanusele ja küpsusele kohane kaal.*

Ministrite komitee soovitus (2012)2 vastu võtmine annab tunnustust olulisusest, mille on liikmesriigid laste osalusõigusele omistanud. Vaatamata laste osaluse ülimalle olulisusele kõigi ÜRO lapse õiguste konventsioonis sätestatud väärtuste ellu rakendamisel on liikmesriikidel aga olnud keeruline leida meetmeid, mis aitaksid laste osaluse tagamiseni jõuda. Puudu on olnud konkreetsetest näidikutest, mille abil riigid saaksid mõõta, kui võrd on ministrite komitee soovitusi järgitud ning seeläbi laste osalusõigus tegelikkuses tagatud. Käesolev hindamisvahend annab 10 baasnäidikut, mis on valdkondadeüleised, ning järgivad osaluse tagamise meetmete osas sama struktuuri, mis ministrite komitee soovitusel:

- Meetmed, mis aitavad tagada, et osalusõigust käsitletakse lapse inimõigusena
- Meetmed, mis tõstavad teadlikkust laste osalusõiguse olulisusest
- Meetmed, mis loovad osaluse jaoks reaalsed võimalused

Iga näidik puudutab mitmeid erinevaid valitsemisvaldkondi, ning mitmete erinevate valdkondade esindajatel on vastutus mitmete eri näidikutete täitmise jälgimisel. Näiteks riigis hariduse ja koolide eest vastutavatel ametkondadel tuleb tegeleda kõigi nimetatud kolme eri sorti meetmetega.

Hindamisvahendi abil saavad riigid:

- Tõsta teadlikkust ja arusaamist laste osalusõigusest
- Hinnata laste osalusõiguse tagamise hetkeolukorda
- Tuvastada, milliseid meetmeid oleks vajalik rakendada olukorra parandamiseks
- Tuua esile ja jagada häid praktikaid
- Mõõta laste osalusõiguse tagamise alaseid edusamme aja jooksul

Hindamisvahendi eesmärk on toetada liikmesriike soovitus nr (2012)5 eesmärkide elluviimisel, tagamaks seeläbi, et riik täidab kohustusi, mis tal laste ees on. Samuti on käesolev hindamisvahend abiks, mõõtmaks lapse õiguste konventsiooni artikkel 12 järgimist, ning võiks olla riikidele abivahendiks konventsiooni täitmise aruannete koostamisel. Käesolev hindamisvahend sisaldab näidikuid, mille taseme kindlakstegemise jaoks on vaja koondada andmeid, mida ei pruugi riigis olla veel eelnevalt kogutud, ning mille kogumisse võib seetõttu olla vajalik täiendavalt panustada. Samuti võib olla vajalik olemasolevaid andmeid täiendavalt analüüsida. Seda ei ole tõenäoliselt võimalik saavutada väga lühikese ajaga. Seetõttu on oluline mõista, et teekond kõigi näidikute tagamiseni on järk-järguline.

Loodame, et liikmesriigid levitavad seda hindamisvahendit ministeeriumides, kohalikes omavalitsustes, kohtutes ja õigussüsteemis tervikuna, lastega tegelevatele spetsialistidele, partneritele akadeemilistes ringkondades ja kodanikuühiskonnas ning laste- ja noorteorganisatsioonidele. Mida laialdasemalt hindamisvahendit levitatakse, seda tõhusamalt aitab see tuua kaasa läbimurdeid laste osalusõiguse aina täielikumal tagamisel.

Hindamisvahendi kasutamine

Hindamisvahend annab ühtse formaadi iga näidiku mõistmiseks jahuks selleks, kuidas näidiku tase kindlaks teha.

Näidikud

Näidikuid on kümme. Neist igaühe juures on kirjeldus, kuidas näidikut mõista ning mida see hõlmab. Näidikud jagunevad struktuuri- ja tulemusnäidikuteks:

- **Struktuurinäidikud** näitavad pühendumist lapse osalusõiguse tagamiseks vajalike eelduste loomisele. Struktuurinäidikud käsitlevad lapse õiguste konventsiooni ja Euroopa Nõukogu standarditele vastavate õiguslike aluste, institutsioonide ja poliitikasuuniste olemasolu.
- **Protsessinäidikud** näitavad, kuivõrd on tehtud tegelikke jõupingutusi struktuurinäidikutes kajastatud pühendumiste elluviimiseks.

Struktuuri- ja protsessinäidikud moodustavad ministrite komitee soovitus (2012)2 alustalad. Käesoleva hindamisvahendi koostamise käigus leiti, et on oluline alustada just nendest näidikutest, enne kui eeldada liikmesriikidel kolmandat sorti näidikute, tulemusnäidikute hindamist. **Tulemusnäidikud** näitavad mõõdetavaid tulemusi ja muutuseid laste osalemisõiguse realiseerimises. Käesolev hindamisvahend ei sisalda tulemusnäidikuid, kuid sedavõrd, kui kogutakse riikide poolt aina rohkem ja paremaid andmeid, sisalduvad loodetavasti hindamisvahendi tulevastes versioonides juba ka tulemusnäidikud, et nende abil mõõta veel paremini lapse osalusõiguse tegelikku tagamist.

Soovituslikud andmeallikad

Iga näidiku all esitatakse mõned võimalikud soovituslikud andmeallikad. Samas on selge, et andmete kättesaadavus on riigiti erinev. Samuti võib see, kui lihtne või keeruline on näidiku taseme kindlakstegemiseks vajalikke andmeid hankida, olla eri näidikute puhul üsna erinev. Näiteks peaks olema suhteliselt lihtne teha kindlaks, kas vajalikud õiguslikud alused või poliitikasuunised on vastu võetud või mitte. Hoopis keerulisem on aga hinnata näiteks, kas kõigi asjaomaste spetsialistide koolitustes sisalduvad piisavalt põhjalikud teadmised lapse õiguste konventsiooni ja selle rakendamise kohta. Lisaks on mõnede näidikute puhul vaja korraldada kvalitatiivseid uuringuid, et saada täiendavaid andmeid, mis võimaldavad hinnata, kas eesmärk on saavutatud. Siiski peaks kõiki olulisi osapooli kaasates olema võimalik aja jooksul koondada kogu vajalik teave, mille abil iga näidiku tase kindlaks teha.

Hindamiskriteeriumid

Iga näidiku juures on neli hindamiskriteeriumit skaalal 0-3. On oluline rõhutada, et hindamisvahendi eesmärgiks on aidata riikidel mõõta, kui hästi nad täidavad enda kohustusi laste ees. Hindamisvahend ei ole mõeldud liikmesriikide üksteisega võrdlemiseks ega nendele väljaspoolt hinnangu andmiseks. Et hindamisvahendist oleks riigile kasu, on oluline, et hindamisvahendi abil tehtavatesse järeldustesse suhtutaks avatult ja nendega tegeletaks põhjalikult.

Andmete eristamine

Iga näidiku puhul on vajalik pöörata eraldi tähelepanu haavatavamatele lastele. On mitmete eri tunnustega lapsi, kelle puhul on kõrgendatud oht, et nende osalusõigus ei saa tagatud: näiteks nooremad lapsed, puudega lapsed, roma jt rahvusvähemuste lapsed, vaesemad lapsed, maapiirkondade lapsed, asutustes elavad lapsed. Andmete analüüsimisel tuleb uurida, kas riigi poolt rakendatavad toetavad meetmed on kättesaadavad kõigile nendele sihtrühmadele ning kas kõigi nende sihtrühmade lapsed saavad võrdsetel alustel oma osalemisõigust teostada.

Riigi ülevaade

Lisas 2 on toodud vorm, mille abil saavad liikmesriigid anda kokkuvõtliku ülevaate hindamise tulemustest. Vorm on riikidele abiks, et tähendada üles hindamise käigus tehtud olulisemad avastused, tuua välja endaparimad praktikad, ning näidata, milliseid samme kavandatakse hindamise käigus ilmnunud informatsiooni pinnalt edaspidi laste osaluse olukorra parandamiseks võtta. Lisaks vormi oma tarbeks kasutamisele palutakse riikidel võimalusel jagada enda poolt täidetud vormi ka Euroopa Nõukogu lapse õiguste talitusega, et neil oleks võimalik näha, kuidas hindamisvahendit on kasutatud, ning jagada parimaid praktikaid teiste liikmesriikidega.

Hindamisvahendi ülevaade

OSALUSÕIGUSE ÕIGUSLIK KAITSE	
1	Lapse osalusõiguse õiguslik kaitse kajastub riigi põhiseaduses ja õigusaktides
2	Lapse osalusõigus sisaldub selgesõnaliselt riiklikus valdkondadeüleises lapse õiguste rakendamise strateegias
3	Riigis on olemas sõltumatu lapse õigusi kaitsev institutsioon, millel on piisavad seaduslikud tagatised
4	Tagatud on meetmed, mis võimaldavad lastel oma osalusõigust kohtu- ja haldusmenetlustes turvaliselt teostada
5	Lastele on loodud lapsesõbralikud võimalused esitada teenuste ja menetluste peale kaebusi
OSALUSÕIGUSE ALASE TEADLIKKUSE TÕSTMINE	
6	Laste osaluse alane koolitus sisaldub lastega ja laste jaoks töötavate spetsialistide koolituskavades
7	Lastele antakse teavet nende osalusõiguse kohta
OSALEMISEKS PRAKTILISTE VÕIMALUSTE LOOMINE	
8	Loodud on püsivad võimalused selleks, et lapsed saaksid rääkida kaasa otsustusprotsessides koolis ning kohalikul, regionaalsel ja riigi tasandil, sealhulgas omaenda organisatsioonide kaudu
9	Avalike teenuste osutamisel küsitakse lastelt tagasisidet ning laste poolt antavat tagasisidet võetakse asjakohaselt arvesse
10	Lapsi ja noori toetatakse nende osalemisel ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja lapse õiguste komitee valitsusväliste aruannete koostamisel

OSALUSÕIGUSE ÕIGUSLIK KAITSE

Näidiku nimetus:	1 Lapse osalusõiguse õiguslik kaitse kajastub riigi põhiseaduses ja õigusaktides
Definitsioon:	<p>Selge pühendumine lapse osalusõiguse tagamisele peaks kajastuma seaduse tasandil. Eriti selgelt annab riigi pühendumisest aimu see, kui viide lapse osalusõigusele sisaldub riigi põhiseaduses. Lapse osalusõiguse sätestamine peaks hõlmama nõuet, et lapse vaadetele omistatakse kohane kaal vastavalt tema vanusele ja võimetele ning järgides lapse huvisid. Lapse osalusõiguse tagamise kohustus peaks sisalduma ka konkreetsetes seadustes, mis lapsi vahetult puudutavad, seda eelkõige järgmistes valdkondades:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) kool ja haridus (näiteks läbi õpilasesinduste loomise kohustuse) b) lastekaitse, laste hoolekanne, lapsendamismenetlus c) lapse hooldus- ja suhtlusõigus perekonnaõiguslikes vaidlustes d) otsuste tegemine perekonnas e) tervishoid, sh nõusolek raviga f) immigratsiooni- ja varjupaigamenetlused g) kriminaalmenetlus
Soovituslikud andmeallikad:	<p>Riigi põhiseadus; Peamised õigusaktid ja poliitikasuunised perekonnaõiguse, lastekaitse, hariduse, tervishoiu, kriminaalõiguse ning immigratsiooni- ja varjupaigamenetluste vallas.</p>
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Puuduvad teadaolevad õiguslikud sätted, mis näeks ette lapse õiguse oma vaadete avaldamiseks ning teiste osapoolte kohustuse omistada lapse arvamusele kohane kaal.</p> <p>1= Lapse õigus olla ära kuulatud on sätestatud vähemalt kahes nimetatud valdkonnas.</p> <p>2= Lapse õigus olla ära kuulatud on sätestatud vähemalt neljas nimetatud valdkonnas.</p> <p>3= Põhiseaduses (kui see on olemas) ja vähemalt kuues nimetatud valdkondadest esineb selge õiguslik kohustus laste vaated ära kuulata ja neile kohane kaal anda.</p>

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

* Kas esineb mingeid piiranguid ära kuulatud olemise õiguses, mis põhinevad vanusel / puudel / haavatavusel vms?

*Tähelepanu tuleks pöörata ka sellele, kas lastel on kõigi välja toodud menetluste puhul ametlik õigus osaleda kohtumenetluse alternatiivides, näiteks lepitusmenetluses

Näidiku nimetus:	Lapse osalusõiguse õiguslik kaitse kajastub riigi põhiseaduses ja õigusaktides			
Töömärkmed	Alljärgnev tabel on abiks näidiku taseme väljaselgitamisel			
	Kas lapse õigus olla ära kuulatud on selle valdkonna seadusandluses tagatud? (Märkige sobiv vastusevariant)			
	JAH	EI	POLE TEADA	
a) kool ja haridus				
b) lastekaitse, laste hoolekanne, lapsendamismenetlus				
c) lapse hooldus- ja suhtlusõigus perekonnaõiguslikes vaidlustes				
d) otsuste tegemine perekonnas				
e) tervishoid, sh nõusolek raviga				
f) immigratsiooni- ja varjupaigamenetlused				
g) kriminaalmenetlused				
Kommentaariid	Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i>			
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>	Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i>			

Näidiku nimetus:	2 Lapse osalusõigus sisaldub selgesõnaliselt riiklikus valdkondadeüleses lapse õiguste rakendamise strateegias
Definitsioon:	Laste osalus peaks sisalduma selgesõnaliselt valitsuse strateegias ÜRO Lapse õiguste konventsiooni ning Euroopa Nõukogu instrumentide ja konventsioonide rakendamiseks, seireks ja hindamiseks. See peaks sisaldama konkreetseid eesmärke, edasimineku näidikuid ja rakendamise eelarvet.
Soovituslikud andmeallikad:	Riiklikud ja regionaalsed poliitikainstrumendid.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil: 0= Lapse õiguste strateegia puudub täielikult. 1= Laiemas riiklikus inimõiguste strateegias esineb pigem napp viide lapse õigustele. 2= Riiklikus valdkondadeüleses lapse õiguste strateegias esineb mõningane viide lapse osalusele. 3= Laste ja noorte õigust osaleda otsustusprotsessides on selgelt ja piisava põhjalikkusega käsitletud valdkondadeüleses lapse õiguste strateegias, milles sisalduvad konkreetsed eesmärgid, tegevusele on määratud vastutajad (nt laste või noorte eest vastutav ministeerium) ning eristatud rahalised vahendid rakendamise tagamiseks.

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

- *Kas laste osaluse rakendamine osana riiklikust lapse õiguste strateegiast on üleriigiline või varieerub see regiooniti?
- * Kas strateegia kohaldub kõigile lastele, või vaid piiratud sihtrühmadele piiratud kontekstides? *Kas strateegia hõlmab ministeeriume, mis vastutavad tervise, hariduse, sotsiaalhoolekande, noorte, õigusemõistmise, lastekaitse, lapse mängimisõiguse, vaba aja veetmise ja kultuuri, keskkonna, transpordi ja finantsvaldkondade eest?

Näidiku nimetus:	Lapse osalusõigus sisaldub selgesõnaliselt riiklikus valdkondadeüleses lapse õiguste rakendamise strateegias
Töömärkmed:	
Kommentaariid:	<p>Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i></p> <p>Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i></p>
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>	

Näidiku nimetus:	3 Riigis on olemas sõltumatu lapse õigusi kaitsev institutsioon, millel on piisavad seaduslikud tagatised
Definitsioon:	Loodud on laste ombudsmani või voliniku koht, kes on seadusega kaitstud ning kellel on konkreetne mandaat ja vajalikud ressursid (kontor, personal, eelarve) üldise lapse õiguste olukorra paranemise eest võitlemiseks ning laste nimel probleemidega tegelemiseks. Lasteombudsman võib olla eraldiseisev institutsioon või osa laiemast inimõigusi tagavast institutsioonist, kuid tuleb tagada, et ta on valitsusest sõltumatu ning ei ole piiratud ega mõjutatud mis tahes konkreetse poliitilise suunitluse poolt, vaid on suuteline otsima parimaid lahendusi laste ja noorte poolt välja toodavatele muredele ja probleemidele.
Soovituslikud andmeallikad:	Riigi seadusandlus; Riikliku ombudsmani/voliniku kontor; ENOC; ¹ Kvalitatiivsed uuringud.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil: 0= Ombudsman/volinik puudub; 1= Ombudsman/volinik on määratud, kuid ei ole seadusega kaitstud; 2= Ombudsman/volinik on määratud ja seadusega kaitstud; 3= Ombudsman/volinik on määratud ja on täielikult kooskõlas Pariisi põhimõtetega ² .

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

*Kas laste ligipääsule ombudsmanile/ volinikule on seatud eeltingimusi või piiranguid lähtuvalt lapse rahvusest, vanusest, puudest; immigratsiooni-, sotsiaalmajanduslikust- või ohvristaatusest?

*Kas on kasutusele võetud toetavaid meetmeid, et aidata lastel, kellel on suurem oht ombudsmani/ voliniku abist kõrvale jääda, seda abi siiski saada?

*Kas on kogutud andmeid, mis näitaks, kui palju erinevate tunnustega (eri vanusest, rahvusest, puudega jt) lapsed ombudsmani/ voliniku abi kasutavad?

¹European Network of Ombudspersons for Children – Euroopa Lasteombudsmanide Võrgustik

² „Pariisi põhimõtted“ sisalduvad ÜRO Peaassambleeotsuse nr A/RES/48/134 lisas, 85. plenaaristung, 20. detsember 1993: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r134.htm>

Näidiku nimetus:	Riigis on olemas sõltumatu lapse õigusi kaitsev institutsioon, millel on piisavad seaduslikud tagatised
Töömärkmed:	
Kommentaariid	Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i>
	Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i>
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>	

Näidiku nimetus:	4 Tagatud on meetmed, mis võimaldavad lastel oma osalusõigust kohtu- ja haldusmenetlustes turvaliselt teostada
Definitsioon:	<p>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta sätestavad, et õigussüsteemiga kokku puutuval lapsel on õigus sellele, et:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teda teavitatakse tema õigustest; • tal on tasuta võimalus kasutada advokaadi abi; • teda kuulatakse ära ja tema arvamust võetakse tõsiselt; • teda mõjutavate otsuste sisu selgitatakse talle mõistetaval viisil. <p>Need õigused peavad olema lastele tagatud kõigis järgnevates kohtu- ja haldusmenetlustes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kriminaalmenetluses (olenemata sellest, kas laps osaleb menetluses kahtlustatava, ohvri või tunnistajana);

	<ul style="list-style-type: none"> • perekonnaõiguslikes menetlustes; • lastekaitse ja laste hoolekande menetlustes; • immigratsioonimenetlustes.
Soovituslikud andmeallikad:	<p>Peamised õigusaktid ja poliitikainstrumendid, mis puudutavad kohtu- ja haldusmenetlusi;</p> <p>ÜRO Lapse õiguste konventsiooni seirearuanded ja Komitee lõpptähelepanekud artikli 12 rakendamise kohta;</p> <p>Euroopa Nõukogu kohtute efektiivsust hindava komisjoni seirearuanded õigusemõistmise tõhususe ja kvaliteedi kohta;</p> <p>Eurobaromeetri uuringud võiksid sisaldada kõnealuse teema kohta konkreetset küsimust/ küsimuste komplekti (näiteks jaos „Noorte kaasamine otsustamisse“);³</p> <p>FRA ja Euroopa Komisjoni andmed lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta.</p>
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Lastel ei ole vahetut juurdepääsu kohtutele.</p> <p>1= Reeglid ja protseduurid teabe saamise õiguse, tasuta advokaadi kasutamise õiguse, kohtumenetlustes ära kuulatud olemise õiguse ja last mõjutavatest otsustest lapsele mõistetavas keeles ülevaate saamise õiguse tagamiseks on rakendatud ühes välja toodud kohtu- või haldusmenetluse valdkonnas.</p> <p>2= Nimetatud reeglid ja protseduurid on rakendatud vähemalt kahes välja toodud kohtu- või haldusmenetluse valdkonnas.</p> <p>3= Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta on täielikult rakendatud kõigis välja toodud kohtu- ja haldusmenetluste valdkondades.</p>

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

*Kas laste osalust toetavate meetmete kättesaadavusele esineb tingimusi või piiranguid, näiteks lapse rahvuse, vanuse, puude, immigratsiooni – sotsiaalmajandusliku- või ohvristaatuse alusel?

*Kas lapsi, kellel on suurem tõrjutuks või kõrvalejäetuks jäämise risk, on eraldi toetatud selleks, et meetmed neile ka tegelikkuses kättesaadavad oleks?

*Kas on kogutud andmeid, mis näitaks, kui palju erinevate tunnustega (eri vanusest, rahvusest, puudega jt) lapsed on menetlustes osalenud ja toetavaid meetmeid kasutanud?

³http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_right_child_sum_en.pdf

Näidiku nimetus:	Tagatud on meetmed, mis võimaldavad lastel oma osalusõigust kohtu- ja haldusmenetlustes turvaliselt teostada																																		
Töömärkmed:	Alljärgnev tabel on abiks näidiku taseme väljaselgitamisel																																		
	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="437 465 815 542">Menetlus</th> <th colspan="4" data-bbox="815 465 1509 542">Meetmed, mis on kasutusel (Märkige sobiv variant)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="437 542 815 797"></td> <td data-bbox="815 542 995 797">Last teavitatakse tema õigustest</td> <td data-bbox="995 542 1155 797">Lapsel on võimalus kasutada tasuta advokaadi abi</td> <td data-bbox="1155 542 1326 797">teda kuulatakse ära ja tema arvamust võetakse tõsiselt</td> <td data-bbox="1326 542 1509 797">teda mõjutavate otsuste sisu selgitatakse talle mõistetaval viisil</td> </tr> <tr> <td data-bbox="437 797 815 835">Kriminaalmenetlus</td> <td data-bbox="815 797 995 835"></td> <td data-bbox="995 797 1155 835"></td> <td data-bbox="1155 797 1326 835"></td> <td data-bbox="1326 797 1509 835"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="437 835 815 911">Perekonnaõiguslikud menetlused</td> <td data-bbox="815 835 995 911"></td> <td data-bbox="995 835 1155 911"></td> <td data-bbox="1155 835 1326 911"></td> <td data-bbox="1326 835 1509 911"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="437 911 815 987">Lastekaitse ja laste hoolekande menetlused</td> <td data-bbox="815 911 995 987"></td> <td data-bbox="995 911 1155 987"></td> <td data-bbox="1155 911 1326 987"></td> <td data-bbox="1326 911 1509 987"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="437 987 815 1064">Immigratsioonimenetlused</td> <td data-bbox="815 987 995 1064"></td> <td data-bbox="995 987 1155 1064"></td> <td data-bbox="1155 987 1326 1064"></td> <td data-bbox="1326 987 1509 1064"></td> </tr> </tbody> </table>					Menetlus	Meetmed, mis on kasutusel (Märkige sobiv variant)					Last teavitatakse tema õigustest	Lapsel on võimalus kasutada tasuta advokaadi abi	teda kuulatakse ära ja tema arvamust võetakse tõsiselt	teda mõjutavate otsuste sisu selgitatakse talle mõistetaval viisil	Kriminaalmenetlus					Perekonnaõiguslikud menetlused					Lastekaitse ja laste hoolekande menetlused					Immigratsioonimenetlused				
Menetlus	Meetmed, mis on kasutusel (Märkige sobiv variant)																																		
	Last teavitatakse tema õigustest	Lapsel on võimalus kasutada tasuta advokaadi abi	teda kuulatakse ära ja tema arvamust võetakse tõsiselt	teda mõjutavate otsuste sisu selgitatakse talle mõistetaval viisil																															
Kriminaalmenetlus																																			
Perekonnaõiguslikud menetlused																																			
Lastekaitse ja laste hoolekande menetlused																																			
Immigratsioonimenetlused																																			
Kommentaariid:	Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i>																																		
	Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i>																																		
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>																																			

Näidiku eesmärk:	5 Lastele on loodud lapsesõbralikud võimalused esitada teenuste ja menetluste peale kaebusi ⁴
Definitsioon:	<p>Seadusega on sätestatud võimalused kaebuste esitamiseks. Need võimalused on lapsesõbralikud ja kergesti kättesaadavad kõigile lastele, eelkõige järgmistes küsimustes:</p> <p>a) koolides ja seoses haridusega b) laste hoolekande ja lastekaitse alal c) tervishoius d) kriminaalmenetluses e) perekonnaõiguslikes menetlustes f) immigratsioonimenetlustes.</p> <p>Kaebuste esitamise võimalus on lapsesõbralik juhul, kui on tagatud, et:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kaebuste esitamine on lapsele turvaline ja kättesaadav; • lapsed saavad teavet ja abi selleks, et kaebust koostada ja esitada; • teave kaebuste esitamise kohta tehakse kättesaadavaks eri vanuses lastele ning erinevate erivajadustega lastele sobivates formaatides näiteks voldikute, brošüüride, postritena koolidele ja spetsiaalsetel veebisaitidel, mida levitatakse kohtades, kus need on lastele leitavad; • asutuste tööprotsessid lapse kaebusega tegelemise osas (kuidas lapsega tema kaebuse osas ühendust võetakse, kaebus vajadusel edasi suunatakse, sellele sisuliselt vastatakse, ning järelkontroll) on hästi välja töötatud, ning on võimalik tõestada, et põhjendatud kaebustele järgnevad muudatused; • lapsele antakse tema kaebusega arvestamise või mitteamistamise kohta mõistliku aja jooksul tagasisidet tema vanusele ja arusaamisvõimele sobival viisil.
Soovituslikud andmeallikad:	<p>Riigi õigusaktid; Seadusandlus ja poliitikasuunised perekonnaõiguse, hariduse, tervishoiu, lapse õigusrikkumistele reageerimise, sotsiaalhoolekande, majutuse, immigratsiooni vallas; Kvalitatiivsed uuringud, mis on teostatud akadeemia/ vabariiklaste poolt, sealhulgas uuringud, mis kajastavad laste endi arvamusi.</p>
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Kaebuste esitamise ega tagasiside andmise võimalusi pole loodud üheski nimetatud valdkonnas 1= Lapsesõbralikud kaebuste esitamise võimalused on loodud kahes nimetatud valdkonnas. 2= Lapsesõbralikud kaebuste esitamise võimalused on loodud neljas nimetatud valdkonnas. 3= Lapsesõbralike kaebuste esitamise võimaluste loomine on tehtud seadusega kohustuslikuks ja on kõigis nimetatud valdkondades lastele kergesti kättesaadav. Lastele antakse teavet nende õiguse kohta kaebusi esitada ning nad saavad kaebuste esitamiseks vastavalt oma vanusele ja võimetele abi ja toetust.</p>

⁴ Täpsemat infot meetmetest, mis on vajalikud lapsesõbralike kaebuste esitamise võimaluste kehtestamiseks, vt: Lisa 1, miinimumnõuded kvaliteetseks osaluseks

Andmete jagunemine:	Kas kaebuste esitamise võimalused on laste vanusele, keelelistele võimetele, puuetele kohandatud? Kas kaebuste esitamine on lapsele tasuta?
----------------------------	--

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

*Kas kaebuste esitamise võimalused on kohandatud kõigi laste vanusele, keeleoskusele ja erivajadustele?

*Kas kaebuste esitamine on lapse jaoks tasuta?

Näidiku nimetus:	Lastele on loodud lapsesõbralikud võimalused esitada teenuste ja menetluste peale kaebusi			
Töömärkmed:	Alljärgnev tabel on abiks näidiku taseme väljaselgitamisel			
	Menetlus	Lapsesõbralikud kaebuste esitamise võimalused on loodud (Märkige sobiv variant)		
		Jah	Ei	Pole teada
	a) koolides ja seoses haridusega			
	b) laste hoolekande ja lastekaitse alal			
	c) tervishoius			
	d) kriminaalmenetluses			
	e) perekonnaõiguslikes menetlustes			
	f) immigratsioonimenetlustes			
Kommentaariid:	Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i>			

	Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i>
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>	

LASTE OSALUSÕIGUSEST TEADLIKKUSE TÕSTMINE

Näidiku nimetus:	6 Laste osaluse alane koolitus sisaldub lastega ja laste jaoks töötavate spetsialistide koolituskavades
Definitsioon:	<p>Lastega ja laste heaks töötavate spetsialistide baaskoolituses (koolituses, mis on tööleasumise eelduseks) sisaldub pädevuspõhine õpe laste osalusõiguse tagamise oskuse arendamiseks. Pädevuspõhine õpe hõlmab lisaks teadmiste andmisele ka oskuste õpetamist ja õppe käigus oskuste läbiharjutamise võimalust. Pädevus tähendab, et spetsialist oskab teatud ülesannet täita või probleemi lahendada, ning suudab seda oskust rakendada uutes olukordades.</p> <p>Palun hinnake vähemalt nelja eriala järgmiste seast:</p> <ol style="list-style-type: none"> õpetajad; advokaadid; kohtunikud ja prokurörid; politseitöötajad; sotsiaaltöötajad; tervishoiuvaldkonna spetsialistid; immigratsiooniametnikud; hooldajad ja koduabilised; vanglatöötajad; noorsootöötajad; riigiametnikud ja riigitöötajad.
Soovituslikud andmeallikad:	<p>Kõigi nimetatud erialade riiklikult akrediteeritud koolituskavad;</p> <p>Kvalitatiivsed uuringud lastega töötavate spetsialistide omandatud pädevuse kohta seoses lapse osalusega;</p> <p>Valitsusasutused, ülikoolid ja teised koolituste pakkujad.</p>

Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Koolitus laste osalusõiguse teemal on väga piiratud või puudub täielikult; 1= Vähemalt ühe eelnimetatud spetsialistide rühma baaskoolituses sisaldub pädevuspõhine õpe lapse osalusõiguse tagamise teemal. 2= Vähemalt kolme eelnimetatud spetsialistide rühma baaskoolituses sisaldub pädevuspõhine õpe lapse osalusõiguse tagamise teemal. 3= Vähemalt kuue eelnimetatud spetsialistide rühma baaskoolituses sisaldub pädevuspõhine õpe lapse osalusõiguse tagamise teemal; õppe väljatöötamises ning läbiviimises on asjakohasel määral osalenud ka lapsed.</p>
------------------------------	---

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

*Kas koolitamisel ja teabe jagamisel kaetakse ära kõigi erinevate laste kogemused ja vajadused, näiteks kas antakse piisavalt oskusi, et tagada erinevast soost, erineva etnilise päritoluga, puudega, eri vanuses, eri usutunnistusega, eri rahvustest, erinevate keeleliste võimetega laste osalemisõigus?

Näidiku nimetus:	Laste osaluse alane koolitus sisaldub lastega ja laste jaoks töötavate spetsialistide koolituskavades			
Töömärkmed:	Alljärgnev tabel on abiks näidiku taseme väljaselgitamisel			
	Spetsialistide rühm	Kas laste osalusõiguse alane koolitus sisaldub baaskoolituses? (Märkige sobiv vastusevariant)		
		JAH	EI	POLE TEADA
	<i>Esimene spetsialistide grupp</i>			
	<i>Teine spetsialistide grupp</i>			
	<i>Kolmas spetsialistide grupp</i>			
	<i>Neljas spetsialistide grupp (g, h, i)</i>			
	<i>Viies spetsialistide grupp</i>			
	<i>Kuues spetsialistide grupp</i>			
Kommentaariid:	Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i>			
	Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i>			
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>				

Näidiku nimetus:	7 Lastele antakse teavet nende osalusõiguse kohta
Definitsioon:	<p>Valitsusasutustel ja lastele olulisemate teenuste osutajatel on kohustus jagada lastele teavet nende osalusõiguse kohta, sh teavet selle kohta, millised võimalused on neil</p> <ul style="list-style-type: none"> -esitada teenuste ja menetluste peale kaebusi; -osaleda ühiskonnaelus läbi enda poolt ise loodud organisatsioonide; -osaleda neid endid mõjutavate otsuste tegemisel või kavandamisel. <p>Teave peab olema tehtud kättesaadavaks lastele mõistetavas vormis ning sobivates formaatides, arvestades eri vanuses, erinevate võimetega ning erinevate erivajadustega lastega. Teave tuleb teha kättesaadavaks kohtades, kus see on lastele leitav, näiteks spetsiaalsed veebilehed, abitelefoniid, sotsiaalmeedia.</p> <p>Lapse õiguste, sh osalusõiguse alaste teadmiste jagamine ja mõistmise arendamine peab olema koolide õppekavade kohustuslik osa.</p> <p>Lisaks viiakse ellu (ideaaljuhul osana riiklikust strateegiast) teabe jagamis- ja koolitusprogramme, et tõsta avalikkuse, laste, noorte, lapsevanemate ja lapsega töötavate isikute teadlikkust laste osalusõigusest, sealhulgas nende õigusest ühineda laste- või noorteorganisatsioonidega ning ise laste- või noorteorganisatsioone moodustada.</p>
Soovituslikud andmeallikad:	<p>Riiklikud lapse õiguste strateegiad;</p> <p>Riiklikud õppekavad;</p> <p>Valitsusasutused, sh eelkõige laste ja noorte ning kommunikatsiooni teemade eest vastutavad valitsusasutused;</p> <p>Kohalikud omavalitsused;</p> <p>Lapse õigustega tegelevad vabaühendused;</p> <p>Laste ja noorte ühenduste ja võrgustike register;</p> <p>Kvalitatiivsed uuringud laste kohta;</p> <p>Euroopa Komisjoni tulevane andmete kogumine lapse õigusemõistmises osalemise kohta ning FRA kvalitatiivne uuring lapse osaluse praktikate ja protseduuride kohta õiguse mõistmise menetlustes.</p>
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Laste ja noorte osalemisõiguse kohta ei ole saadaval lapsesõbralikku teavet.</p> <p>1= Aset leiavad <i>ad hoc</i> (ühekordselt, ebajärjepidevalt toimuvad) teabe jagamis- ja koolitusprogrammid laste osalus- ja ühinemisõigusest teadlikkuse tõstmiseks.</p> <p>2= Erinevas vanuses lastele on eri formaatides, sh Braille' kirjas, tehtud kättesaadavaks teatud määral lapsesõbralikul viisil esitatud teavet nt järgmistel teemadel: laste- ja noorteühendused, lastele pakutavad teenused, riigi poliitika, lapse õigused, laste osalemisvõimalused riigi ja kohaliku omavalitsuse tehtavates otsustes;</p> <p>3= Ellu viiakse põhjalikke ja kõigile kättesaadavaid teabeprogramme laste osalusõiguse kohta, ning lapse õigustest ülevaate andmine moodustab kohustusliku osa alg- ja keskkooli õppekavadest.</p>

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

*Kas teavet jagatakse eri vanusest ja eri keeleoskustega lastele mõistetavatel viisidel ning formaatides, mis sobivad erinevate erivajadustega lastele?

*Kas teave on kättesaadav lastele, kes lasteasutustes, vanglates, haiglates, varjupaigataotlejate kinnipidamiskeskustes jt asutustes? Kas teave on kättesaadav keskustest kaugemal elavatele lastele?

*Kas on eristatud uuringuandmeid teabe tegeliku kättesaaduse kohta laste erineva vanuse, soo, puude, etnilise päritolu jm näitajate kaupa?

Näidiku nimetus:	Lastele antakse teavet nende osalusõiguse kohta
Töömärkmed:	
Kommentaariid	Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i>
	Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i>
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>	

OSALEMISEKS PRAKTILISTE VÕIMALUSTE LOOMINE

Näidiku nimetus:	8 Loodud on püsivad võimalused selleks, et lapsed saaksid rääkida kaasa otsustusprotsessides koolis ning kohalikul, regionaalsel ja riigi tasandil, sealhulgas omaenda organisatsioonide kaudu
Definitsioon:	Lastele on loodud võimalused pöörduda asutuste ja isikute poole, kes teevad laste elu mõjutavaid otsuseid, sh koolis, kohalikus omavalitsuses, regioonis ning riigi tasandil. See võimalus on loodud näiteks koolide õpilasesinduste, laste/noorte volikogude, -parlamentide või –foorumite kaudu. Lastel peab läbi nende osalusvormide olema võimalik koolis, kohalikus omavalitsuses, regionaalsel tasandil ning riigi tasandil teavitada poliitikakujundajaid ja otsustajaid küsimustest ja teemadest, mis lastele muret teevad. Erilist tähelepanu tuleks pöörata sellele, et oleks selge, millisel viisil lapsed sellistesse esindusorganisatsioonidesse valitakse, milliseid lapsi kaasatakse, kuidas võtavad lapsed osa otsuste tegemise protsessist, millistes regioonides need organid eksisteerivad ja millised otsustamisõigused on neile antud.
Soovituslikud andmeallikad:	Euroopa Komisjoni Hariduse ja kultuuri peadirektoraadi Eurobaromeetri uuring; CIVED ⁵ ; Kohalikud omavalitsused; Vabühenduste ja akadeemiliste ringkondade uuringud; Riiklikud noortekogud.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil: 0= Kohalikul, regionaalsel ega riiklikul valitsustasandil pole lastele loodud püsivaid võimalusi otsustusprotsessides osalemiseks. 1= On olemas laste/noorte volikogu või parlament, läbi mille saavad lapsed pöörduda valitsusasutuste poole riigi tasandil. 2= On olemas laste/noorte volikogud, läbi mille saavad lapsed pöörduda riigi poole regionaalsel tasandil. 3= Seadusega on sätestatud laste/ noorte volikogud või parlamendid, läbi mille saavad lapsed osaleda otsustusprotsessides kooli, kohaliku omavalitsuse, regiooni ning riigi tasandil.

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

*Kas on eristatud andmeid laste erineva arvulise kaasatuse kohta nende vanuse, etnilise päritolu, rahvuse, soo, puude, regiooni alusel?

⁵CIVED – International Association for the Evaluation of Educational Achievement – Rahvusvaheline Assotsiatsioon Haridusliku edukuse hindamiseks

Näidiku nimetus:	Loodud on püsivad võimalused selleks, et lapsed saaksid rääkida kaasa otsustusprotsessides koolis ning kohalikul, regionaalsel ja riigi tasandil, sealhulgas omaenda organisatsioonide kaudu																										
Töömärkmed:	<p>Alljärgnev tabel on abiks näidiku taseme väljaselgitamisel</p> <table border="1" data-bbox="395 465 1265 880"> <thead> <tr> <th data-bbox="395 465 663 611">Valitsemistasand</th> <th colspan="3" data-bbox="667 465 1265 611">Kas lastele on loodud püsivad võimalused otsustusprotsessides osalemiseks? (Märkige sobiv vastusevariant)</th> </tr> <tr> <td data-bbox="395 616 663 689"></td> <th data-bbox="667 616 855 689">JAH</th> <th data-bbox="858 616 1046 689">EI</th> <th data-bbox="1050 616 1265 689">POLE TEADA</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="395 694 663 725">Riiklik</td> <td data-bbox="667 694 855 725"></td> <td data-bbox="858 694 1046 725"></td> <td data-bbox="1050 694 1265 725"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="395 730 663 761">Regionaalne</td> <td data-bbox="667 730 855 761"></td> <td data-bbox="858 730 1046 761"></td> <td data-bbox="1050 730 1265 761"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="395 766 663 840">Kohalik omavalitsus</td> <td data-bbox="667 766 855 840"></td> <td data-bbox="858 766 1046 840"></td> <td data-bbox="1050 766 1265 840"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="395 844 663 875">Kool</td> <td data-bbox="667 844 855 875"></td> <td data-bbox="858 844 1046 875"></td> <td data-bbox="1050 844 1265 875"></td> </tr> </tbody> </table>			Valitsemistasand	Kas lastele on loodud püsivad võimalused otsustusprotsessides osalemiseks? (Märkige sobiv vastusevariant)				JAH	EI	POLE TEADA	Riiklik				Regionaalne				Kohalik omavalitsus				Kool			
Valitsemistasand	Kas lastele on loodud püsivad võimalused otsustusprotsessides osalemiseks? (Märkige sobiv vastusevariant)																										
	JAH	EI	POLE TEADA																								
Riiklik																											
Regionaalne																											
Kohalik omavalitsus																											
Kool																											
Kommentaariid:	<p>Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i></p> <p>Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i></p>																										
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>																											

Näidiku nimetus:	9 Avalike teenuste osutamisel küsitakse lastelt tagasisidet ning laste poolt antavat tagasisidet võetakse asjakohaselt arvesse
Definitsioon:	<p>Kõik teenuseosutajad/ teenuste eest vastutavad avaliku võimu kandjad on kehtestanud tööprotsessid selleks, et konsulteerida lastega ja koguda neilt tagasisidet, seda eelkõige järgmistes valdkondades:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haridus ja koolid; • Asendushooldus (asenduskodud; kasupered); • Mäng, vaba aeg, sporditegevus; • Kultuuriteenused (nt muuseumid); • Lastekaitseteenused; • Immigratsiooni valdkonnas ning varjupaigataotlejatele pakutavad tugiteenused; • Peret toetavad teenused ja koolieast noorematele lastele pakutavad toetavad teenused (sh lapsehoid). <p>Sobivate tööprotsesside kehtestamine hõlmab näiteks erinevas vanuses ja erineva taustaga lastele sobivate tagasisidevormide või küsimustike loomist ja teenuse osutamise käigus lastele kergelt kättesaadavaks tegemist.</p> <p>Erilist tähelepanu tuleb pöörata sellele, kuidas lapse antud tagasisidega edasi tegeletakse, ning kas lapsele antakse teavet selle kohta, milliseid muudatusi teenuse osutamisel tema antud tagasiside alusel tehtud on.</p> <p>Ideaaljuhul peaks tegema pingutusi, et kaasata lapsi tagasiside andmise protsesside väljatöötamise, rakendamisse ja hindamisse.</p>
Soovituslikud andmeallikad:	<p>Õigusaktid; Kohalikud omavalitsused; Lastele teenuste pakkujad; Akadeemiliste ringkondade/vabaihenduste kvalitatiivsed uuringud, sealhulgas need, mis on läbi viidud koos lastega.</p>
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Lastel ei ole võimalusi avalike teenuste kohta tagasiside andmiseks ja teenuseosutajatel ei ole kohustust lastele tagasiside andmise võimalust pakkuda.</p> <p>1= Vähemalt kahes nimetatud teenusevaldkonnas on lastele süsteemselt tagatud võimalused tagasiside andmiseks.</p> <p>2= Vähemalt neljas nimetatud teenusevaldkonnas on lastele süsteemselt tagatud võimalused tagasiside andmiseks.</p> <p>3= Kõigis nimetatud teenusevaldkondades on teenuseosutajatele ette nähtud kohustus tagada süsteemselt lastelt tagasiside küsimine ning on loodud toimivad tööprotsessid selleks, et lastelt tagasisidet küsida ja sellele vastata.</p>

Näidiku nimetus:	Avalike teenuste osutamisel küsitakse lastelt tagasisidet ning laste poolt antavat tagasisidet võetakse asjakohaselt arvesse			
Töömärkmed:	Alljärgnev tabel on abiks näidiku taseme väljaselgitamisel			
	Valitsemistasand	Kas lastelt küsitakse tagasisidet ning laste poolt antavat tagasisidet võetakse asjakohaselt arvesse (Märkige sobiv vastusevariant)		
		JAH	EI	POLE TEADA
	Haridus ja koolid			
	Asendushooldus (asenduskodud; kasupered)			
	Mäng, vaba aeg, sporditegevus			
	Kultuuriteenused (nt muuseumid)			
	Lastekaitseteenused			
	Immigratsiooni valdkonnas ning varjupaigataotlejatele pakutavad tugiteenused			
Peret toetavad teenused ja koolieast noorematele lastele pakutavad toetavad teenused (sh lapsehoid)				
Kommentaariid:	Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i>			
	Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i>			
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>				

Näidiku nimetus:	10 Lapsi toetatakse ÜRO Lapse õiguste konventsioonija ÜRO lapse õiguste komitee ning vastavate Euroopa Nõukogu aktide ja konventsioonide (siin ja edaspidi: lapse õiguste alased aktid) alaste valitsusväliste aruannete koostamisel
Definitsioon:	Lapsi ja nende esindusorganisatsioone toetatakse vajalike ressurssidega selleks, et nad saaks osaleda lapse õiguste alaste aktide rakendamise seires. See peaks hõlmama laste võimalusi osaleda valitsusväliste aruannete koostamises või koostada omaenda eraldi raport.
Soovituslikud andmeallikad:	Laste poolt või nendega koostöös koostatud seirearuanded; Lapse õiguste komitee lõppjärelused; Asjaomaste Euroopa Nõukogu seireorganite, nagu Euroopa sotsiaalõiguste komitee, Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee, Rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komitee, Inimkaubanduse vastu võitlemise ekspertgrupi, Lanzarote komitee jt organite järelused.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta eesmärgi täitmist järgmiste hindamiskriteeriumide abil: 0= Laste toetamine lapse õiguste alaste aktide rakendamise seires osalemisel ei ole korraldatud. 1= Mõnele välja valitud lapsele on antud võimalus ja teda on toetatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni rakendamise aruande koostamisel. 2= ÜRO lapse õiguste konventsiooni rakendamise aruandluses võetakse arvesse paljude erinevate taustadega ja erinevates olukordades laste vaateid. 3= Laste endi organisatsioonid saavad toetust selleks, et süstemaatiliselt seirata ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja teiste liikmesriigi poolt ratifitseeritud lapse õiguste alaste aktide rakendamist. ⁶
Andmete jagunemine:	Kas on piisavalt esindatud kõigis vanustes lapsed; erinevate etniliste vähemuste esindajatest lapsed; puuetega lapsed; nii poisid kui tüdrukud; teistest rahvustest lapsed?

Mida arvestada täiendavalt seoses haavatavamate lastega:

*Kas on piisavalt esindatud kõigis vanustes lapsed; erinevate etniliste vähemuste esindajatest lapsed; puuetega lapsed; nii poisid kui tüdrukud; teistest rahvustest lapsed?

⁶ Euroopa Nõukogu aktide osas võib käesoleva näidiku taseme hindamisel võtta lisaks valitsusväliste aruannete koostamisele arvesse ka muid rakendamise seire mehhanisme osas, milles need on loodud.

Näidiku nimetus:	Lapsi toetatakse ÜRO Lapse õiguste konventsiooni ja ÜRO Lapse Õiguste Komitee ning vastavate Euroopa Nõukogu aktide ja konventsioonide alaste valitsusväliste aruannete koostamises
Töömärkmed:	
Kommentaariid:	<p>Hea praktika: <i>palun tooge siin välja positiivsed näited sellest, kuidas on käesoleva näidiku osas lapse osalusõigus tagatud.</i></p> <p>Küsimused, millega edasi tegeleda: <i>palun tooge siin välja valdkonnad ja küsimused, mis vajavad arendamist.</i></p>
Järgmised sammud: <i>palun tooge siin välja järgmised sammud, mis on vajalikud selleks, et lapse osalusõigust käesolevas näidikus välja toodud osas parandada</i>	

Järgnevad lisamaterjalid on veel eesti keelde tõlkimata.

Appendix One

Overview of the nine basic requirements for effective and ethical participation and associated benchmarks

1 Requirement One: Participation is transparent and informative

Children must be given information about their right to participate in a child friendly and accessible format. The information should include how they will be able to participate, why they have been given the opportunity to participate, the scope of their participation and the impact that they will be able to have.

This means in practice that:

- Children's participation has a clear purpose.
- Children understand how much impact they are able to have on decision making.
- The roles and responsibilities of those involved are clear and well understood.
- Children agree with the goals and targets associated with their participation.

2 Requirement Two: Participation is voluntary

Children must be able to choose whether or not they would like to participate and must be informed and able to withdraw from activities at any time. Children must not be coerced into participating or expressing their views.

This means in practice that:

- Children are given time to consider their involvement and are able to provide informed consent.
- Children are aware and are able to withdraw at any time they wish.
- Children's other commitments are respected and accommodated (e.g. work and school).

3 Requirement Three: Participation is respectful

Children should be treated with respect and provided with opportunities to express their views freely and to initiate ideas. Staff should also respect and gain an understanding of the family, school and cultural context of children's lives.

This means in practice that:

- Children are able to freely express their views and are treated with respect.
- Where children are selected as representatives, the process will be based on principles of democracy and will avoid discrimination.
- Ways of working build self-esteem and confidence which enables children to feel that they have valid experience and views to contribute.
- Support from staff should be utilised to gain respect for children by other key duty bearers.

4 Requirement Four: Participation is relevant

Participation should build on children's own knowledge and should be focused on issues which are relevant to their lives and the local context.

This means in practice that:

- Activities that children are involved in are of real relevance to their experiences, knowledge and abilities.
- Participation approaches and methods build on local knowledge and practices.
- Children are involved in setting the criteria for selection and representation for participation.
- Children are involved in ways, at levels and at a pace appropriate to their capacities and interests

5 Requirement Five: Participation is child-friendly

Child friendly approaches should be used to ensure children are well prepared for their participation and are able to contribute meaningfully to activities. Participation approaches and methods should be designed or adapted based on children's ages and abilities.

This means in practice that:

- Time and resources are made available for quality participation and children are properly supported to prepare for participation.
- Methods of involvement are developed in partnership or in consultation with children.
- Adults have the capacity to support and ensure child-friendly approaches and ways of working.
- Meeting places and activity locations are child-friendly and accessible to children with disabilities and other minority groups.
- Children are given accessible information in child-friendly formats.

6 Requirement Six: Participation is inclusive

Children's participation must provide opportunities for vulnerable children to be involved and should challenge existing patterns of discrimination. Staff must be sensitive to the cultures of all children participating.

This means in practice that:

- Children are not discriminated against because of age, race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability, birth or other status.
- Children's involvement aims to include children from all backgrounds, which could mean reaching out to children in their local community.
- Participation is flexible enough to respond to the needs, expectations and situations of different groups of children.
- The age range, gender and abilities of children are taken into account.
- Participation challenges and responds to existing patterns of discrimination.

7 Requirement Seven: Participation is supported by training for adults

Staff must have the knowledge and capacity to facilitate meaningful child participation. This may involve training and preparation prior to engaging children in activities, as well as ongoing support as required.

This means in practice that:

- All staff and managers are sensitised to children's participation, understand its importance and understand our commitment to it.
- Staff are provided with appropriate training, tools and other opportunities in participatory practice.
- Staff are effectively supported and supervised and participatory practice is evaluated.
- Staff are able to express any views or anxieties about involving children, in the expectation that these will be addressed in a constructive way.
- Specific technical skills or expertise is built up through a combination of recruitment, selection, staff development and practice exchange.
- Relations between individual staff, and between staff and management, model appropriate behaviour, treating each other with respect and honesty.

8 Requirement Eight: Safe and sensitive to risk

Adults working with children have a duty of care. Staff must take every precaution to minimise the risks to children of abuse and exploitation and any other negative consequences of participation.

This means in practice that:

- The protection rights of children are paramount in the way children's participation is planned and organised.
- Children involved in participation work are aware of their right to be safe from abuse and know where to go for help if needed.
- Skilled, knowledgeable staff is delegated to address and coordinate child protection issues during participatory processes.
- Safeguards are in place to minimise risks and prevent abuse.
- Staff organising a participatory process have a child protection strategy that is specific to each process. The strategy must be well communicated and understood by staff.
- Safeguards are in place to minimise and prevent abuse.
- Staff recognise their legal and ethical responsibilities in line with our Code of Conduct and Child Safeguarding policy.
- Child protection procedures recognise the particular risks faced by some children and extra barriers they face in obtaining help.
- Consent is obtained for the use of all information provided by children and information identified as confidential is safeguarded at all times.
- A formal complaints procedure is set up to allow children involved in participatory activities to make complaints in confidence. Information about the procedure is available in relevant languages and formats.
- No photographs, videos or digital images of a child can be taken or published without that child's explicit consent for a specific use.
- Responsibilities relating to liability, safety, travel and medical insurance are clearly delegated and effectively planned for.

9 Requirement Nine: Participation is accountable

Following their participation, children must be provided with feedback and/or follow up regarding: how their views have been interpreted and used; how they have influenced any outcomes; and where appropriate the opportunity for them to be involved in follow up processes and activities.

This means in practice that:

- Children are involved in our work at the earliest possible stage.
- Staff and partners are accountable to children for their commitments.
- Children are supported to participate in follow-up and evaluation processes.
- Children are supported to share their experiences of participation with peer groups, their local communities and other organisations.
- Children are given rapid and clear feedback on their involvement, impact, outcomes and next steps.
- Feedback reaches all children involved.
- Children are asked about their satisfaction with participatory processes and their views on how they could be improved.
- Mistakes identified through evaluations are acknowledged and commitments given about how lessons learnt will be used to improve participatory processes in the future.

Appendix Two

Country Profile: Template for reporting on the results of the Assessment

This template provides a framework for States to record the key findings emerging from the Assessment, to highlight any examples they have identified of good practice, and to indicate any measures they plan to undertake in light of the findings. States are strongly encouraged to complete the template for their own use. Please send a copy to the Children's Rights Division (children@coe.int) of the Council of Europe which is interested to see how the Tool is being used and the outcomes of any Assessment processes.

Name of State:				
Date of Assessment:				
Key stakeholders involved in Assessment:				
Indicator	Assessment rating	Comments/observations	Examples of good practice (please provide examples and links that can be shared)	Follow up proposals/plans of action
Protecting the right to participate				
1 Legal protection for children and young people's right to participate in decision-making is reflected in the national				

Constitution and legislation				
2 Explicit inclusion of children and young people's right to participate in decision-making in a cross-sectorial national strategy to implement children's rights				
3 An independent children's rights institution is in place and protected by law				
4 Existence of mechanisms to enable children to exercise their right to participate safely in judicial and administrative proceedings				
5 Child friendly complaints				

procedures are in place				
Promoting awareness of the right to participate				
6 Training in children and young people's right to participate in decision-making is embedded in training programmes for professionals working with and for children				
7 Children are provided with information about their right to participate				
Creating spaces for participation				
8 Children and young people are represented in				

forums, including through their own organisations, at local, regional and national governance levels.				
9 Child-targeted feedback mechanisms on local services are in place				
10 Children are supported to participate in monitoring the UNCRC and CRC shadow reporting.				